

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Välkommen att läsa Västgötabygden!

Tycker du att tidningen är läsvärd,
prenumerera gärna!

Ett årsabonnemang kostar, från 2022 = 160 kr.

Vid minst 10 ex. (i samma beställningslista)
rabatteras priset till 140:-/ ex.

Listan skickas till Västergötlands Hembygdsförbund,
Box 82, 532 21 SKARA

E-post: kansli@vhbf.se

Avgiften erläggs på en inbetalning till Västergötlands
Hembygdsförbunds bankgiro 378-5383.

Redaktionskommittén

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund
Nr 4 Årgång 77 2022

Invigningsdagen Göta kanal-utställning, Töreboda. Fr v Göran Johansson Töreboda-Björkängs Hbf, Elisabeth Göthberg, Mariestad, Ulla Henningsson, Fredsbergs Hbf, Elisabeth Olsson, Moholms Hbf och Göran Karlsson, Töreboda-Björkängs Hbf. Läs om utställningen och det goda samarbetet föreningarna emellan på sidorna 16-17.

HKH Kronprinsessan Victoria
Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Bilden ovan är tagen vid Kronprinsessans vandring i
Västergötland i september 2017.

Kungliga Hovstaterna

Foto: Raphael Stecksén, Copyright: Kungahuset.se

Innehåll

Hembygdshälsningar från Lena, ordföranden	3
Att skriva och berätta	4
Stampens kvarn i Alingsås förklarar som byggnadsminne	5
Mormons predikstol	6
Skeby kyrkas spännande historia	7
Tankar från bögda	9
Byaloppis i Varola och Vreten	10
Garnisonsmuseet, en organisation på gång	12
Sörbyggare rote i Töllsjö under Stora Nordiska kriget	13
Fyra föreningars samverkan om Göta kanal-utställning	16
Tage Brolin fick byggnadsvårdspris	18
Motiveringar till bokpriser	19
Vi minns Gunnar Arnborg	20
Sjöfarten på Vättern under 100 år	21
Föreningsnotiser	22
Bonde-nöden i Sjuhärad	24
Hönsatorpet i Österäng	25
Skrivardag i Vara den 8 oktober	26
Nostalgi från 1966	27
Gunnar i Varola målade en tavla	28

Redaktör och ansvarig utgivare:

Monika Moberg Kilefors, Ekängsvägen 19,
541 41 Skövde. Tel: 070 64 25 670.

E-post: redvastgotab@gmail.com

Tryck: Åtta.45 Infomedia, Alingsås 2022.

Sex nummer per år med utgivning i slutet av februari,
april, juni, augusti, oktober och november.

Manus senast: 10/1, 10/3, 10/5, 10/7, 10/9 och 10/10.

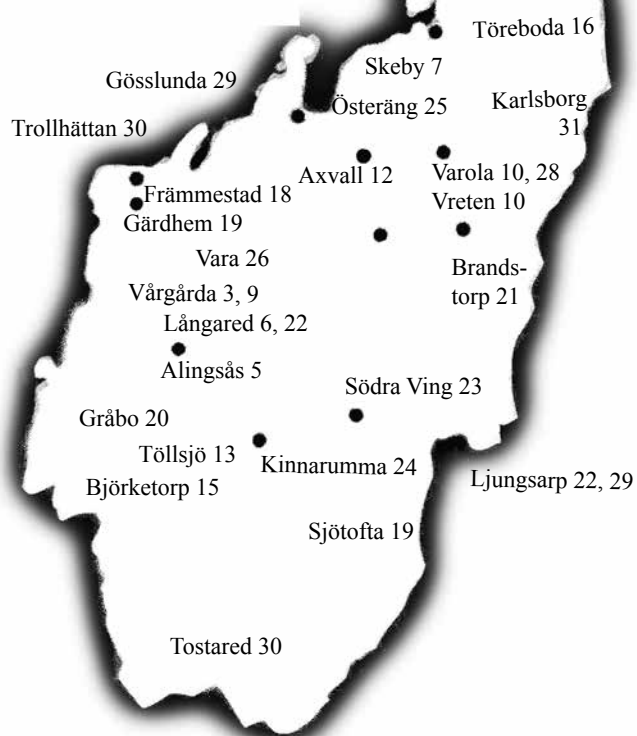
ISSN 0346-4954 www.hembygd.se/vastergotland

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 77
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2022 160:-

Områden med samband
till artiklarna.

Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på sex-sju personer som träffas ett par gånger per år och har samråd om innehållet. Dessutom har vi några fler som är knutna till redaktionen. Se sidan 31.

Vill du prenumerera eller har en adressförändring, ring till Eva Mann, telefon 0512-105 50, kontorstid på torsdag 9-15 eller e-post: kansli@vhbf.se

I det här numret är vi 31 skribenter och fotografer som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör det för att glädja andra och oss själva.

Du är också välkommen som medarbetare!

Hälsningar från ordföranden

Hej på er alla!

Hoppas att ni har njutit av sommaren!

Som vanligt har jag försökt hinna med att ge min gård lite extra kärlek och omsorg, deltagit på några av alla fina arrangemang som anordnats av hembygdsföreningarna och däremellan har ett oräkneligt antal koppar kaffe avnjutits under äppleträdet.

Var är hembygdsvårslörelsen 2030?

Styrelsen har haft ett heldags uppstartsmöte inför hösten. Vi försökte oss på en framtidsspaning. Var är hembygdsvårslörelsen 2030? Hur vill vi utvecklas? Hur måste vi utvecklas? Hur följer vi med tiden? Det är inte lätt att förutsäga framtiden, men ett vi kände oss säkra på, är att hembygdsvårslörelsen fortsatt kommer att vara en viktig del i bevarandet av vårt natur- och kulturarv, materiellt och immateriellt. Att vi betyder mycket för många vad gäller traditioner, gemenskap, kunskapsförmedling och demokrati är något vi kanske inte dagligdags tänker så mycket på. Vi pratade om vikten av att vara relevanta, att våga utvecklas, att våga tänka nytt, att lyfta blicken, att samarbeta och att inte alltid göra allt som vi alltid har gjort.

Är medborgarna, födda under 1940-talet, intresserade av samma saker, som de som föddes på 1970-talet? Vilket årtionde väcker minnen och känslor hos dig? Vilket årtionde väcker minnen och känslor hos dem vi vill ska besöka oss?

Under vår arbetsdag hann vi även med att noggrant gå igenom verksamhetsplanen för att samordna vårt arbete med den framåt. Vi pratade även om hur viktigt och hur bra kretsarbetet är. Det är verkligen positivt och givande på alla sätt. För att förbundet ska kunna motsvara det som medlemmarna vill ha, så är dialogen mellan oss mycket viktig. Vi ser fram emot att träffa er framgent. Mer om kretsarbetet kommer i nästa nummer av tidningen.

Släktforskar dagar

Jag glömde att skriva ovan att jag lyckats få lite tid, eller snarare, tagit mig tid, till att återuppta min släktforskning igen under sommaren. När jag skriver detta så ligger Släktforskar dagarna i Skövde framför oss, men när vi nu läser detta har de väl redan varit. Tiden försvinner när jag läser kyrkböcker och sockenprotokoll. Plötsligt gör sig en kurrande mage påmind, blicken lyfts och jag inser att det har blivit mörkt ute och inte en enda lampa har tänts, hur mycket är klockan????!!!

Lena Ramsberg,
ordförande i
Västergötlands
Hembygdsförbund

Jag letar efter födelsedatum, var familjen bodde, när de dog och kanske till och med av vad. När jag hittar mina släktingar i de gulnade, välskrivna kyrkböckerna, kommer oftast en positiv rysning, en känsla av tillhörighet och trygghet. Allt eftersom jag lär mig mer om mina anor, känner jag att pusselbitar faller på plats.

Vandrade mellan Dalarna och Stockholm

Jag skulle ha velat träffa min mormors morfar och alla hans syskon med familjer, min morfars mormor som ett flertal gånger vandrade mellan Dalarna och Stockholm i hopp om jobb och försörjning, min farfars morfars far som överlevde tre krig som indelt soldat och gärna även min farmors morfars far som såg sina barn emigrera till USA. Jag skulle verkligen velat ha träffat alla dessa och det känns orättvist att generationerna före mig fått förmånen att göra det, men inte jag. Men jag får vara tacksam för de berättelser jag samlat på mig från mina far- och morföräldrar, äldre släktingar och vänner. Tack vare dem har jag kunnat få en bild av hur de var till sin personlighet och små anekdoter berättade som förgyller mina foton och ger liv åt släktforskningen.

Jag tar mig här friheten att uppmana er alla till att skriva namn på foton i familjealbumet, berätta, spela in eller skriva ner just dina minnen. Det är ovärderlig information som är guld värd för oss alla som inte var med då eller har träffat personerna i fråga.

Önskar en riktigt härlig hembygdshöst! Och du, var stolt över ditt värdefulla bidrag till en levande hembygdsvårslörelse!

Hälsningar Lena Ramsberg

Att skriva och berätta ...

Lördagen den 8 oktober inbjuder Västergötlands Hembygdsförbund i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan till en skrivardag på Vara folkhögskola. Det preliminära programmet finner du på sidan 26. Huvudföreläsare är Jessica Bergström, utvecklare vid Förvaltningen för kulturutveckling, VG-regionen. Läs gärna Jessica Bergströms och Lise-Lotte Kolmbergers Tankar i tiden i nr 3 av Västgötabygden.

Socken- och hembygdsböcker

Vi får in ett antal hembygdsböcker för recension till Västgötabygdens redaktion. Vi är tacksamma för alla böcker och berättelser som sänds in. En del berättare skriver i grupp, t ex via Studieförbundet Vuxenskolan i Tidaholm, som för många år sedan började med studiecirklar för hembygdsintresserade som önskade ge ut sockenböcker tillsammans.

Andra ger ut böcker på egen hand, ibland med hjälp av sponsorer. I vår egen redaktionskommitté har Ann-Britt Boman i samarbete med andra gett ut ett par böcker om sin barndomssocken Björke. Bo Björklund i Skeplanda har gett ut flera böcker, senast en bok om Livered.

Hembygdsskrifter

Många hembygdsföreningar ger ut årsböcker. Gärdhems Hembygdsförening erhöll i år hembygdsförbundets utmärkelse Årets Hembygdsskrift. Se motiveringar till den och Årets hembygdsbok, Sjötofta sockenbok, på sidan 19.

Billingsbygden, som sedan 1973–74 ges ut av Skövde Hembygds-krets, i vilken ingår 15 olika föreningar och organisationer, bland annat Skövde Släktforskarförening. Boken säljs via hembygdsföreningarna.

Berättelser med olika teman

Liv i Sverige är en förening för självbiografiskt berättande, bildad 1982 av författaren Göran Palm med flera. Föreningen anordnar berättarkaféer och ger ut böcker med självbiografiska berättelser. Liv i Sverige ger även ut antologier med olika teman. Den senaste antologin är Vi planterar där vi står. Den innehåller 40 berättelser samt lanserades lagom till Liv i Sveriges 40-årsjubileum våren 2022.

**Vad tänker du om framtiden? Hur är livet just nu?
Hur var tiden hittills?**

Boken innehåller 40 olika berättelser.

Redaktör för boken är Ingrid Sjökvist, Liv i Sverige och utgivare är Migra förlag.

Åttioettåriga Solveig i dalsländska Ed skriver om Kakespikarna. Under en period bodde hon som barn hos farmor och farfar. Vid en förkylning tyckte de att hennes matlust inte var vad den borde.

– Farmor gjorde små, smala smörgåsar – kakespikar – med lite strösocker på smöret för att det skulle gå lättare att äta, skriver Solveig.

– Du får fem öre för varje kakespik du äter upp, sa farfar. Jag ställde min pengask i fönsterkarmen bakom kökssoffan ...

– ... men när faster drog fram kökssoffan för vårstädning till pingst trillade det ner ett flertal halvtna kakespikar, skriver textförfattaren vidare. Men hon behövde inte betala tillbaka femöringarna.

På mina villkor är rubriken på sextonåriga Maja från Södertäljes berättelse. Maja har skrivit sedan hon var mycket liten. Hon gillar inte förändringar och hon lever i en familj, där föräldrarna är skilda. Maja är en mycket driven och duktig skrivare.

Det finns berättelser i boken med texter av såväl unga som äldre skrivare. Den äldsta är Sven, 102 år, som arbetat hela sitt liv inom Frälsningsarmén ute i världen. En av de yngsta är Ali från Afghanistan, som kom till Sverige som tonåring och som saknar sin familj.

Flera av textförfattarna är från Stockholm och trakten däromkring. Marie-Louise Karlberg däremot bor i Skövde. Sin berättelse har hon kallat Min fars död.

Monika Moberg Kilefors

Vi planterar där vi står. Temabok om människors tankar om livet förr, idag, och i framtiden. Utgiven av Liv i Sverige 2022 på Migra förlag.

Stampens kvarn i Alingsås är förklarad som byggnadsminne

Stampens kvarn i Alingsås med anor från 1700-talet är Alingsås tolfte byggnadsminne. Fotot tillhör hembygdsgörelsen.

I maj beslutade Länsstyrelsen i Västra Götaland att förklara Stampens kvarn i Alingsås som byggnadsminne. Kvarnbyggnaden, med anor från 1700-talet, är nu Alingsås tolfte byggnadsminne.

Det var Alingsås Hembygdsgörelsen som sensommaren 2017 väckte frågan om en byggnadsminnesförklaring av Stampens kvarn hos Länsstyrelsen. Efter en mångårig process står det nu klart att kvarnbyggnaden blir byggnadsminne enligt kulturmiljölagen och därmed ges det starkaste lagskyddet en kulturbyggnad kan erhålla.

Stampens kvarn ligger intill Gerdiska ström direkt söder om Alingsås gamla stadskärna. Stampen uppfördes ursprungligen 1727 av industrimannen Jonas Alströmer som en klädesstamp men omvandlades under 1760-talet till en mjöltullkvarn. Kvarnbyggnaden, en stolpkonstruktion i fyra plan med sadeltak och faluröd locklistpanel, fick sannolikt sitt nuvarande utseende 1893 efter en ombyggnad av byggmästaren tillika kvarnägaren Carl Karlander. En stor del av den ursprungliga 1700-talsbyggnaden finns dock kvar i form av bottenvåningens höga putsade gråstenssockel.

Kvarnen drevs ursprungligen av ett vattenhjul, men vid slutet av 1800-talet installerades två turbiner. På grund av den låga fallhöjden och en utökad maskinpark kompletterades dessa turbiner med elektriska motorer under 1900-talet. Under 1920-talet installerades en dubbel valsstol, fullständigt rensverk, förkross, havrekross samt en frisvängande plansikt, vilket innebar

att Stampens kvarn i början av 1930-talet var en av de mest tekniskt välutrustade kvarnarna i Västra Götaland. Kvarnen var i drift ända fram till 1976 och kvarnmaskineriet – stenarna, valskvarnarna, plansiktet, elevatorerna, remsystemet et cetera – har sedan dess stått orört och är därför helt intakt. Med pengar, kunskap och engagemang skulle faktiskt kvarnen åter kunna sättas i drift! Ett framtidsprojekt, måhända?

Alingsås kommun har haft kvarnen i sin ägo sedan 1914. Efter nedläggningen 1976 stod byggnaden länge under rivningshot men upprustades i början av 2000-talet på initiativ av förre museichefen Per-Henrik Rosenström och Alingsås Hembygdsgörelsen med hjälp av ideella krafter. Sedan 2001 har hembygdsgörelsen ett nyttjanderättsavtal med kommunen och kvarnen fungerar under somrarna som ett kulturhus för utställning av konst, foto, hantverk och hemslojd.

Stampens kvarn har omistliga kulturhistoriska värden. Det lokalhistoriska värdet är skyhögt och byggnaden bidrar i stor utsträckning till förståelsen för Alingsås historiska utveckling. Men kvarnen har också betydande industri- och teknikhistoriska värden, inte minst på grund av sin bevarade maskinutrustning. Den gamla kvarnen är alltså väl värd ett besök!

Lördagen den 2 juli hölls vernissage för de traditionella sommarutställningarna i byggnaden och samtidigt invigdes under högtidliga former kvarnen som byggnadsminne av kommunalrådet Daniel Filipsson och länsantikvarie Mats Herklint.

*Simon Waern
Alingsås Hembygdsgörelsen*

Kvarnens två bevarade stenkar med stenpar och kvarntratt. Foto: VGR.

Mormons predikstol

Olle Wallin på Mormons predikstol.
Foto: Gustaf Hansson

I tv-programmet Allt för Sverige 2022 får Michael Palmer från Utah hjälp att upptäcka sina rötter i alingsåstrakten. Han får bland annat besöka Mormons sten strax söder om Alingsås.

Mormons predikstol är ett stort flyttblock i en fin ekbacke vid Lindås gård nära Vardsjön. I mitten av 1800-talet fanns det många mormoner i bygden, men konventikelpakatet förbjöd dem att samlas och ha gudstjänster. Trots att det till stor del avskaffades 1858, kände de sig som en förföljd minoritet. Här höll de sina hemliga möten, där en predikant förkunnade Mormons ord från det höga stenblocket. USA blev då det förlovade landet för dem och resultatet blev att ett sjuttio-tal från trakten utvandrade till Utah 1863–65. Michael Palmer är en av ättlingarna.

**Har ni verkligen-
verkligen koll på vad
ni har försäkrat?**

Många kassörer betalar försäkringspremien år ut och år in utan att veta vad som är försäkrat. Har du koll? Ring försäkringskansliet och fråga
>> 0200-22 00 55

Mormons lära

Mormonerna eller Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagens Heliga bildades på 1820-talet av Joseph Smith i USA. Man har idag nära 17 miljoner medlemmar över hela världen. Man anser själva att kyrkan är en gren av kristendomen och likställer Bibeln med Mormons bok. Man har en omfattande missionsverksamhet, där unga män förväntas ge två år av sitt liv till att resa omkring i världen och berätta om sin tro. Dopet är porten till frälsningen. Vuxendop tillämpas, och för att redan avlidna ska kunna döpas, företar man ställföreträdande dop, dvs de levande döper sig i de dödas ställe. Av denna anledning kan vi tacka mormonerna för deras omfattande släktforskning.

Att leva ett enkelt och harmoniskt kärnfamiljeliv är idealet. Man tar avstånd från droger, alkohol, tobak, kaffe och te.

Mormonkyrkan i Sverige

Kyrkan i Sverige har ca 9 700 medlemmar med tempel i Västerhaninge, söder om Stockholm. Där finns också ett släktforskningscenter. I Sverige finns 40 församlingar, vilka var och en leds av en biskop. Alingsås har ett kapell i Stadsskogen med ca 170 medlemmar.

Historiska Sällskapet i Alingsås har återkommande historiska vandringar. Underlaget till denna artikel kommer från en vandring till Mormons sten, vilken leddes av Gustaf Hansson.

*Erik Fristedt
Långareds Hembygdsförening*

*Rädslan har
många ögon och öron ...
Rädslan gör kropparna stela
och munlåsen reglade
Rädslan gör spökerna levande
och krigiska
Rädslan går
som en löpeld
över världen ...*

Monika Moberg Kilefors (1997)

Skeby kyrkas spännande historia

Det unika och stilfulla predikostolsaltaret finns i bara i två eller tre kyrkor i Sverige.

Skeby vackra medeltidskyrka har en händerik och spännande historia, där skebyborna värnat och ibland fått kämpa för sin sockenkyrka.

Kyrkan är liksom så många andra medeltidskyrkor, byggd efter de heliga måtten, som Gud gav Moses på Sinai berg (2 Mos: 26). Det anbefallda måttet på tabernaklet/templet skulle vara 30 alnar på längden, inklusive absiden, men förutom tornet.

Dopfunten

Bland kyrkans klenoder ska först nämnas dopfunten, som är ett representativt arbete av mästare Othelricius och som med stor sannolikhet är från kyrkans tillblivelse cirka 1140. Den är synnerligen välbehållen och räknas som en av Västergötlands stilfullaste och förnämsta dopfuntar.

Den är uppdelad i sex olika fält i relief, som avbildar kristendomens kamp mot hedendomen.

Motiven kan också på sitt sätt symbolisera skebyböndernas kamp mot överheten i form av ett kungligt brev 1759, som beordrade att kyrkan skulle rivas. Sockenborna kämpade emot och förhalade påbudet år efter år och det blev till sist tydligen bortglömt av myndigheten.

Skebyborna tog däremot initiativet till en upprustning av kyrkan 1796, då den medeltida triumfbågen

togs bort. Under den katolska tiden fick endast prästen finnas vid altaret. Väggen mellan kor och övriga kyrkan kallades just för triumfbågen. Dessutom höjdes koret och det sattes in stora fönster. En förändring av kyrkorummets utseende ägde också rum då ett så kallat kanzelaltare byggdes med predikostolen bakom och ovan altaret. Detta predikostolsaltare har blivit mycket diskuterat. Byggnadssättet kan tolkas som bristande respekt för altarets helgd. En stilfull skapelse som endast är en av två, kanske tre, i hela landet. Den användes för övrigt fram till 1961.

Dopfunten från 1140-talet räknas som en av Västergötlands vackraste och förnämsta.

Den vackra medeltida Skeby kyrka i sin vinterskrud.

Ljunghems predikstol

Det ska också nämnas att den nuvarande predikstolen som under många år förvarats och renoverats på Läns-museet i Skara, sattes in 1961. Men efter några år upp-täcktes, att det på museet skett en förväxling då det blev Ljunghems före detta predikstol som sattes in i Skeby kyrka. I samband med renoveringen 2004, diskuterade församlingsrådet, kyrkorådet och konservator Darvall, om den rätta predikstolen skulle ”tas hem”, men efter-som den var i dåligt skick föll frågan.

Nordiska sjuårskriget

Vi förflyttar oss nu tillbaka till år 1566 då danskarna under det Nordiska sjuårskriget härjade i våra trakter och kom till Skeby. De lade beslag på kyrkan under en vecka i juli och använde kyrkan till stall. Ett praktiskt sätt för hästskötseln, men också ett sätt att skända kyrkan och förnedra sin fiende.

Innan de drog vidare tände de på kyrkan, men endast delar av tornet brann upp. Tornet saknade sedan torn-huv ända fram till 1828, då tornet slutligen reparerades. Danskarna passade också på att stjåla de båda kyrk-klockorna.

Tornet, som var byggt under slutet av 1400-talet el-ler början av 1500-talet, ersatte då en klockstapel som stått ute på kyrkogården.

Gömde funten i en lada

Omkring 1850 var det åter dags för skebyborna att vär-na och kämpa för sitt när det gällde just kyrkan. Vid en sockenstämma genomdrev komminister Sundblad, att dopfunten skulle säljas för 50 riksdaler till en herrgård i Värmland. Den skulle användas som blomkruka i deras park. Av detta blev intet, då skebyborna dessförinnan gömde funten under halm i en lada. Den återbördades förstas när prästen slutat sin tjänst och flyttat från pas-toratet.

Bekvämlighet var inte ett signum under den katol-ska tiden då Skeby liksom andra kyrkor saknade kyrk-bänkar. Kanske inte någon större förlust då kyrkan inte hade någon värme. Det var först 1885 som en vedka-min installerades samt innanfönster sattes in. Kyrkan fick elvärme på 1950-talet.

Kyrkogården

Till sist ska nämnas kyrkogården där man av kulturhis-toriska skäl, på den södra sidan, behållit grusgravarna som minner om forna tider. Problemet med gravgräv-ning, när marken var tjälad, löstes 1745 då en stenkista byggdes för förvaring av kistorna. När tjälen släppte under våren kunde man ordna med vanliga begravnin-gar.

*Text och foto: Matz Nilsson
Hangelösa*

Vapenhuset används efter restaureringen 1929 som sakris-tia. Den kraftiga dörren, som anses vara mycket värdefull, är troligtvis från kyrkans tillblivelse cirka 1140.

Nästa nummer av Västgötabygden

Nummer 5 utkommer i slutet av oktober. Förfat-tarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Ange om möjligt bildfotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

Eftertryck och kopiering förbjudet utan med-givande av artikelförfattare.

Svarten hamna i Nattavara

När gubba va överens om priset på koa tog di varandra i näven å kona hade fått en nur ägare. Teckning: Börje Brorson

Dä däringa mä minnet töcker ja å kônstit. Ja kan setta ve köksbort å komma på nôket sum ja sa hämta i rummet breve. När ja kommer in i rummet hûgar ja inte ett färn va dä va ja sulle hämta. Iblann räcker dä att ja går tebakars te köket, så hûgar ja mä ens va dä va.

Häruma dan hûga ja plötslit den förste torsdan i april eller um dä va den förste torsdan i oktober 1947. Va dä kom säk, har ja inte en aning um. Ja sa berätta för däk va sum hände dä.

Tankar frå bögda ...

Dä va stormarten i Falköping. Vi skolebarn va ledia ifrå skoern både när dä va Värmarten å när dä va Höstmarten, um ja hûgar rätt. Denne dan feck ja å nôka skolekamrater åka mä bussen in te stan. Den geck strax före nie. Denne gången va dä extra spännande, farbror Tidqvist sulle sälja onghästen Svarten.

Busstation låg neanförl Hästabacken å dä va gevet att vi geck dit upp först. Um ja hûgar rätt, va hästa längst upp på backen. Dä va många hästa sum va te salu. Rätt sum dä va feck vi se farbror Tidqvist å Svarten. Vi feck veta att Svarten lången va sålder. Han sulle få ut å åka tûg ihop mä flere andra hästa. Han sulle åka te Nattavara sum legger långt upp i Lapplann. Stackars Svarten.

Innan vi geck ifrå hönnum klappa vin redit å sa hej då. Så geck vi å titta där di sålde kreatur. Dä va både kor å tjura å kalva å dä va spännande å titta på gubba sum va spekulanter. En del försökte pruta redit.

Långst ner i backen sålde di greser. Di geck inte lösa

utan di feck hõlla te i en gresabur. Va dä smågreser dä kunne di ha flere smågreser i samma gresalõda. Dä lokta la inte så gött kring gresera precis.

Så mö djur hade ja la aldri sett på en gång tidiare.

Så geck vi ner te Stora Torget. Dä fanns mö å titta på i alla torgståndena. Dä fanns bönnen sum sålde produkter hemifrå gårn. Nõka hade tatt mä säk hemmakärnat smör, å hemmaystater ost. Nere ifrå Sjuhäradsbögda kom dä knalla å sålde textilvarer.

Dä alla mest spännande ståndet va la där di sålde löcke-brev. Um ja hûgar rätt, sto dä nõka små löder mä brev på desken. En feck välja lõda, å så höll försäljarn fram lõda framför ena Papegoja som valde ut ett löcke-brev sum ho räckte te kunden. Va dä sto i mett löcke-brev hûgar ja inte.

Dä fanns också ett par stänn där en kunne köpa kôrv å brö, men ja hûgar bara att dä fanns kokter kôrv. Å så fanns dä nõka stänn sum sålde karameller i strut å sleckepinna. Dä va inte lätt å välja.

När klöcka närma säk två, va dä dags å gå te bussstation å fära hem. Vecken upplevelse att sum tieåring få åka mä nõka skolekamrater te Stormarten. Ja hûgar inte att nõka mamma eller pappa va mä õss. Undra hur många kronor en feck mä säk hemifrå? Dä va nog inte många.

Fram mota kvällen geck ja te Tidqvistes å titta på en karta var nõkenstans Nattavara legger. Dä va långt bört. Stackars Svarten.

Håkansson

Lillegården. Vid hembygdsgården i Varola var det full kommers, både utom- och inomhus.

För andra året – Succé för byaloppisen i Varola och Vreten på landsbygden utanför Skövde

I allra bästa väder genomfördes den sista lördagen i juli 2022 Byaloppis i Varola och Vreten. Arrangörer var Varola-Vretens Hembygdsförening och Vretens Bollklubb. Ett tjugotal säljare utmed vägarna i bygden inbjöd till sina loppisar. Mest folk samlades i hembygdsgården – Lillegården, Varola – och vid bollplanen i Vreten.

Såväl inom- som utomhus erbjöd säljare allt från jultomtar och porslin till prydnadsaker, böcker och kläder. Och inte var det särskilt dyrt heller, vad sägs om en köksservis i engelskt porslin för 50

Vreten. Gustav Hellstrand var en av funktionärerna vid marknadsborden. Han bor på orten och spelar fotboll i Vretens bollklubb, div 6, Skövde.

BYALOPPIS

i Varola - Vreten

Lördag 30 juli kl.10-15

Ett tjugotal säljare vid fotbollsplanen i Vreten, Hembygdsgården i Varola och längs med vägarna runt om.

Loppisarna är märkta med gula ballonger och skyltar vid vägkorsningar.

Lillegården. Gårdspumpen minner om gångna tider, då varje gård kunde pumpa upp vatten på sitt eget ställe.

kronor. För er som vill sätta bo till en låg kostnad, åk runt till loppismarknader. Den som söker, den finner. Och så är det gemytligt, man träffar vänner och bekanta och man kan få en pratstund över en kopp kaffe och en Silviakaka. I Lillegården i Varola och vid klubbstugan i Vreten kunde även köpas korv med bröd och dryck.

Monika Moberg Kilefors

Extra stor
Utanför ett av ställena står en stol för en bastant varelse, men ett litet knytt kan även sitta där.

Vretens Bollklubb. Bordet med leksaker var populärt. Felicia hjälper ett par intresserade kunder.

Korgatorp. Ett av de många borden med prydnadssaker.

Lillegården. Jan-Olov Harrysson, ordförande i Varola-Vretens Hembygdsförening, var nöjd med kommersen.

Korgatorp. Ingela Arvidsson hade varit uppe tidigt för att ställa i ordning marknadsborden hemma på gården.

Lillegården. Äldre förvaringsburkar i plåt är populära. Camilla Karlsson sålde olika saker vid sitt marknadsbord.

Tomtar. Tiden rinner iväg. Om mindre än ett halvår är det jul igen.

Lillegården. Tid för samspråk. De gulröda skyltarna gör reklam för kolmilan i Hallum, vilken tändes den 13 augusti.

Garnisonsmuseet

– en organisation på gång

Garnisonsmuseet i Axvall är en organisation på gång in i framtiden. Under vårens Valleveckan var man centralpunkt och hade flera hundra besökare där man dels kunde bese museet, dels också ta del av vad andra aktörer i Valle hade att bjuda på. Därtill har man sedan hösten 2021 kunnat bjuda på föreläsningar i världsklass om skilda saker som gränsar till det militära. Museiföreståndare Nils Erik Nilsson med medhjälpare har mycket att berätta för besökarna.

Under hösten 2021 till våren 2022 har man drivit en föreläsningsserie som haft som mål att bredda underlaget för museet. De fann att det gick att söka coronabidrag för aktiviteter för ”ensamma äldre män” och då såg man en möjlighet att haka på, då det militära ofta vänder sig till män, men damer var också välkomna. Föreläsningsserien har omfattat tio föreläsningar med tre under hösten och sju under våren. Deltagarantalet begränsades av coronakraven så det har varit som mest 130 deltagare, men ofta har det funnits reserver på kölistan. Föreläsningsserien har skett i samarbete med Skara kommun och Studieförbundet Medborgarskolan

Breddad verksamhet

När man fick klart för sig kraven för bidrag så bestämde man sig för att göra något som breddade verksamheten. Det gränsade till det militära, men det var också något civilt i ämnet. Där har biskop emeritus Lars-Göran Lönnemark föreläst om Karl XII:s hov- och drabantpredikant liksom Magnus Widell om Sveriges krigsvaluta, Adam Nelson och Per Carlemalm från Skaraborgs Flygflottilj om luftbron från Kabul (som är nutid) samt som avslutning Maria Almlöv om organisationen Fältartisterna, som ingår i Frivilliga försvarsorganisationerna, vilka har ett stort ansvar då man ska vara såväl uppmuntrande som kunna vara kurerande när man är ute på plats bland svenskar i utlandsuppdrag.

Under föreläsningsserien har man haft den ordinarie utställningen öppen men också haft en miniatyrtställning i lokalerna, som varierat över tid. För närvarande är det en miniatyrtställning över P4, som firar 80 år som regemente, vilken visas under hela sommaren.

För att återgå till Vallehelgen så lät man konstnärer fylla deras föreläsningssal med konst, vilket drog ytterligare publik som också tog en titt på museidelen

Maria Almlöv och Nils Erik Nilsson i Garnisonsmuseet i Axvall.

när man var på plats. Man har konstaterat att om det sker något i omgivningen så gäller det att haka på, dels kan man utföra delar av andra uppdrag, dels vara nav i verksamheten som bidrar till andras aktiviteter, men samtidigt ge egen vinning i form av mer besökare som upptäcker vad garnisonerna betytt för inte minst den manliga befolkningen i vårt land.

*Rolf Larsson
Saleby*

Tôrparpriset till Charlies teater

Det sista och tjugonde tôrparpriset till minne av komikern och revymakaren Mats Ljung har gått till Charlies teater i Skara. Stipendiet består av 50 000 kronor. Det utdelades nyligen av Ingvor Ljung, stiftelsens ordförande.

VB, redaktionen

Sörbyggare rote i Töllsjö under Stora Nordiska kriget

De ständiga krigen i Europa under 1600-talet hade visat att den svenska krigsmakten var dyr i drift och i många avseenden ineffektiv. Gustav Vasas knektehåll ersattes därför med ett indelningsverk 1682 som för landsbygdens folk innebar att skrotar inrättades där rotebönderna fick ansvaret att försöka armén med unga män, lämpade som soldater.

Redan efter några år fick den nya krigsorganisationen ta sig an tunga uppgifter. År 1700 inleddes ett krig som skulle vara i 21 år och där Karl XII:s Sverige fick försvara sig mot Ryssland, Polen och Danmark. Efter nederlaget vid Poltava i Ukraina, var den svenska armén i stort sett utplånad. 30 000 döda eller tillfångatagna och en flyende Karl XII som sökte skydd i Turkiet, blev resultatet. Detta, det så kallade Stora Nordiska Kriget hade inneburit gränslöst mänskligt lidande och kostat Sveriges ställning som europeisk stormakt.

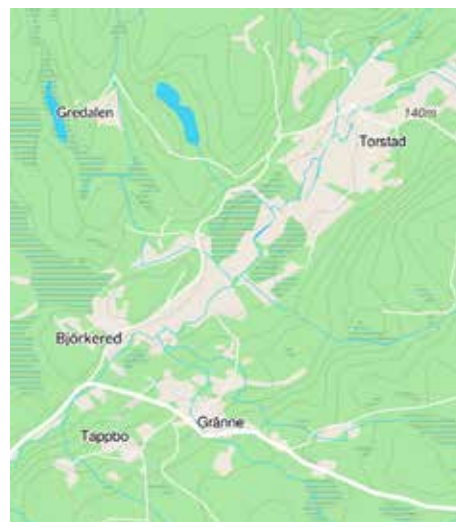
Stora Nordiska Kriget har behandlats utförligt i den svenska litteraturen, inte minst på grund av Magnus Stenbocks insatser under slaget vid Helsingborg 1710. Stenbocks hjältestatus präglar mycket av historieskrivningen, så skriver till exempel Carl Grimberg i Sveriges historia för folkskolan om de omfattande utskrivningarna av nya soldater efter Poltava: ”Trots allt vad folket fått lida genom krig och missväxt, var det genast villigt att åtaga sig nya bördor. Ty alla tyckte om den hurtige, gladlynte Stenbock, som skulle föra befälet.”

I den här artikeln har svenska texter kompletterats med danska och tyska källor för att balansera den sverigevänliga slagsidan. Det bör dock påpekas att Magnus Västerbros biografi över Karl XII, Tyrannens tid (2021), intar den hittills kanske mest kritiska hållningen till den svenske enväldshärskaren.

Sörbyggare rote

I det följande ska vi följa några soldatöden i Sörbyggare rote i Töllsjö socken. Grannbyarna Torstad, Tappbo och Björkered/Gränne hade tre soldattorp, alla inrättade 1685.

Soldattorpet 288 i Torstad har hyst 14 knektar. Den tredje i ordningen, Samuel Krok, hann tjänstgöra ett år innan han dog i Stralsund i juli 1712. Krok ingick i den styrka som Karl XII under sin exil i Turkiet kommanderades till Svenska Pommern för att därifrån ta sig vidare mot Polen och bekämpa August II:s här. Börje Trast, som efterträdde honom, dog under kungens fälttåg till Norge 1718.

De fyra byarna är belägna inom en radie av drygt en kilometer.

Ett liknande öde drabbade Sven Holm, korpral från **Tappbo soldattorp nr 276**. Även han dog i Stralsund sommaren 1712. Stenbock hade samlat en armé på 10 000 man som avseglade till Pommern i augusti, men det verkar som att både Krok och Holm tillhörde den restarmé som redan fanns på plats i Stralsund. Holms efterträdare, korpralen Måns Broman, dog i fångenskap efter kapitulationen i Tönning året därpå.

Tappbo soldattorp, ”Tappers torp”, på sin nuvarande plats Töllsjö Hembygdsgård.

Anders Björkeqvist från **Björkered/Gränne soldattorp nr 289** överlevde Stralsund och deltog i Stenbocks illa planlagda marsch mot Schleswig-Holstein senhösten 1712. Han togs tillfångna i Tönning 1713 och året därpå flyttade Rangel Björkerot in i soldattorpet.

Möte med danskar i Stralsund och Gadebusch

Historikern Martin Meier vid Universitetet i Potsdam uppskattar att mer än hundra fraktfartyg på väg från Karlshamn hösten 1712 sänktes eller sattes i brand av danskarna innan de nått hamn i Stralsund. När Karl XII i sin exil fick veta detta övervägde han att beordra avrättning av Stenbock och hans medhjälpare Poniatowski. Så blev det nu inte. Stenbock trotsade den kungliga marschordern och gick mot nordväst för att undvika de överlägsna polackerna. Men utan livsmedel och andra förnödenheter för mer än någon vecka, fick man förlita sig på plundring och utpressning.

Redan efter några dagar väntade en numerärt överlägsen dansk armé i närheten av Gadebusch. Svenskarna hade under en knapp vecka avverkat 20 mil till fots när slaget började. Några timmar senare hade danskarna fått nog och huvuddelen flydde. Stenbock förlorade 1500 man och danskarna det fyrdubbla. Måns Broman och Anders Björkeqvist från Sörbyggare rote klarade sig, men det innebar inte att deras elände var över. Under den fortsatta förflyttningen mot Nordsjökusten brände Stenbocks här bland annat ned staden Altona utanför Hamburg. Bryggarna på Bossenbryggeriet vid Breite Strasse förstod att en hel del soldater skulle försöka komma över öl. De lade sig i bakhåll och slog ihjäl de törstiga svenskarna varför Bossen var en av de få byggnader som inte brann ned. ”Altona Schwedenbrand” tillhör de mörkare fläckarna på Stenbocks CV.

Än värre skulle det bli. Sträckan Altona-Tönning är knappt femton mil, men särskilt den senare delen går genom marskland där soldaterna bitvis fick vada i halvmeterhögt vatten. Kampen för överlevnad innebar att knektarna fortsatte plundringarna hela vägen fram till floden Eider och Tönning. Stenbocks förhandlingar med Holstein-Gottorp i februari 1713 ledde till att stadens fästning ställdes till hans förfogande.

Fästningen revs 1735 efter svenskarnas omilda hantering under belägringen. Vintern 1713, då 15 000 danskar utanför murarna bevakade de 9 000 instängda svenskarna, måste ha varit påfrestande för invånarna i den lilla handelsstaden. Idag ges händelsen en undanskymd plats i Tönningens historia.

Armén var nu helt slutkörd. Innanför fästningsmurarna var det brist på mat och vatten, smitta spreds och befäl började desertera. I maj blev läget ohållbart. 9 000 soldater varav 2 800 sjuka hotade att bryta sig ut och plundra Tönning, vilket bidrog till beslutet att kapitulera. Under danskt befäl fördes Magnus Stenbock och soldaterna norrut från Tönning till Jylland och Fyn. De högre befälen fick ett visst underhåll, men för underbefäl och meniga väntade svåra år. Många deserterade, en del tog värvning i den danska armén och ytterligare andra gifte sig och bildade familj i Danmark.

Anders Björkeqvist (Anders Borckqvist i de danska rullorna) placerades på Calløe Goeds nordost om Århus. Godset, som hade anor från 1300-talet, ägdes av den förmögna och handlingskraftiga Benedicte Brockdorff som beskrev sig själv som ”selve billedet på guddommelig frugtbarhet og overflødig pragt”. Anders var inte den förste svenske fången på godset, 1518 fängslades Gustav Vasa på Calløe men lyckades förklädd till bonde rymma året därpå. Kanske trivdes knekten från Björkered, inget tyder på att han försökt rymma.

Kalø Gods huvudbyggnad som uppfördes under den tid då Anders Björkeqvist arbetade på gården.

Den 4 juli 1719 anmodades på danske kungens order ”kommendanten og amtsforvaltere” att föra kvarvarande krigsfångar till Helsingör för vidare transport till Helsingborg. Anders Björkeqvist var sannolikt med bland dessa frigivna och kunde bege sig hem till Björkered. En ny knekt, Rangel Björkerot, bodde nu i soldattorpet men eftersom Börje Trast i Torstad dukat under i Karl XII:s norska fälttåg, kunde rotebönderna placera Björkeqvist i Torstad soldattorp. Där tjänade han till 1736 då han 54 år gammal begärde och fick avsked, ”gammal och bräcklig”, enligt generalmönstringen.

Epilog

Sex unga män, indelta soldater vid Älvsborgs regemente och bosatta på soldattorp några kilometer från varandra, kallades in till Karl XII:s två decennier långa krig. Fyra dog under det Stenbockska fälttåget och i samband med kapitulationen, en återvände hem efter sex års fångenskap, och Stenbock själv tynade bort i dansk fångenskap. Sveriges roll som europeisk stormakt var slut.

Magnus Västerbro menar att Karl XII:s tid som kung i Sverige bäst kan beskrivas som ren tyranni. Unga män tvingades in i hans oftast hopplösa militära projekt och som livsödena ovan antyder, var sannolikheten liten att de skulle komma hem vid liv. Familjer blev av med sin försörjning och i stora delar av landet rådde sedan tidigare djup fattigdom. Via militära källor finns relativt god kunskap om knektarnas liv och öden under fälttåget, men vi vet ganska lite om hur deras familjer hade det där hemma. Soldathustrurna hade det svårt och utan hjälp från släktingar och grannar kunde de knappast klara familjens uppehälle. Än värre blev det om knekten inte återvände, då man tvingades lämna torpet såvida inte den nye soldaten övertog änkan och barnen. Sverige var ett land på väg utför militärt, ekonomiskt och demografiskt. Tiotusentals hade dött eller försvunnit i krig, vilket var katastrofalt för ett land med 1,8 miljoner invånare. Det Stora Nordiska kriget framstår i historiens ljus som helt meningslöst och utan vinnare.

Bengt Persson
Töllsjö

Litteratur:

Engström, K. (1997). *Marks kompanis indelta soldater*.

Kungl. Älvsborgs regemente. Västgöta Genealogiska Förening.

Grimberg, C. (1939). *Sveriges historia för folkskolan*, 11:e upplagan. Stockholm: Norstedts.

Grudin, M.-L. <https://grudin.se/Morakompani/Gadebusch.html>

Meier, M. (2012). *Der Stenbocksche Feldzug 1712/1713 – Ein operationsgeschichtlicher Beitrag*. Universität Potsdam. Historisches Institut.

Molkenthin, K. H. (2004). *Land an der Maurine Natur- und Kulturgeschichte aus dem Fürstentum Ratzeburg des 19. Jahrhunderts*. Olindorf: Norderstedt.

Nielsen, K. K. (2012). *Efter Tønningss kapitulation - Svenske krigsfanger. Stenbocks hær i Dansk fangenskab - år 1713 – 1721*. Landsarkivet, Viborg.

Tuxen, A.P., Harbou, H.W., & With-Seidelin, C.L. (1915). *Kampen om Tønning 1713–1714 og Stenbocks hær i dansk fangenskab 1713-1719*. Kristiania: Gyldendahl. <https://geschichte-s-h.de/grosser-nordischer-krieg-in-schleswig-holstein/> Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte.

Västerbro, M. (2021). *Tyrannens tid. Sverige under Karl XII*. Stockholm: Bonniers.

Björketorp

Ett som vanligt fullmatat medlemsblad med många intressanta artiklar. Ordföranden Martin Helgegren skriver bland annat om att det fanns gott om smugglare i trakten kring Göteborg under Napoleonkrigen.

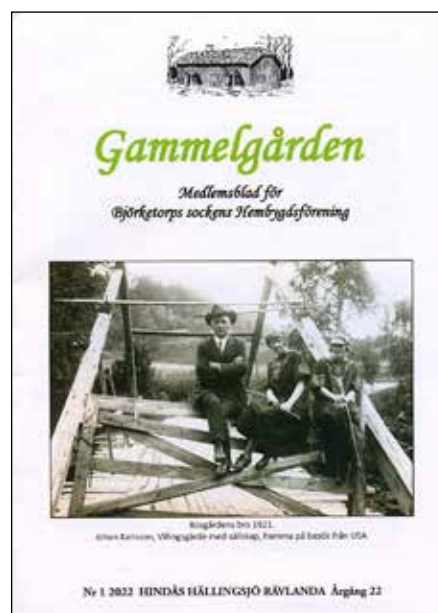
Malin Svanberg Eliasson berättar om allt man har kunnat arbeta med på hembygdsgården under pandemin. Mycket blev gjort, bland annat under höstens tisdagskvällar 2021 då man bland annat tvättade och strök kläder som sedan hängdes upp på linor i taket.

Dagny Bengtsson skriver om Annelund – torp nr 73 under Villingsgårde. 1904 övertog Magnus och Emma Lif Annelund, men dessförinnan sedan 1888 var det fyra brukare (arrendatorer).

”En tidig morgon när jaktlaget kom fram till Skoga-Signes torp rök det väldigt mycket ur skorstenen. Uppe på taket stod Signe, iförd bara nattmössa och särk, och sotade. Det var en syn jaktgubbarna aldrig skulle glömma”. Så inleder Malin Svanberg Eliasson sin artikel om SkogaSigne och Skoges Olle.

I civilförsvarets tjänst är rubriken på Eva Eliasson-Börjessons artikel. Sven-Olof Svensson skriver om Hindås tryckeri. Inger Otterholm ger en bild av Vegetation och flora i och vid Storån. Mycket mer finns att läsa i Medlemsblad nr 1 2022.

Monika Moberg Kilefors

Björketorps sockens Hbf.

Bosgårdens bro 1921. På omslagsbilden ses Johan Karlsson Villingsgårde med sällskap, hemma på besök från USA.

Fyra föreningars samarbete om Göta Kanal-utställning

Göta kanal-utställning i Töreboda. Fyra hembygdsföreningar skapade tillsammans en jubileumsutställning för att fira kanalens västra del, som fyller 200 år. Lunchpaus på bensinmacken på andra sidan gatan vid Töreboda Björkängs magasin. Fr v Birgitta Leijon, SV, Göran Karlsson, Töreboda-Björkängs Hbf, Elisabeth Olsson, Moholms Hbf, Göran Johansson, Töreboda-Björkängs Hbf, Ulla Henningsson, Fredsbergs Hbf och Elisabeth Göthberg, Mariestad.

Göta kanal passerar genom tre hembygdsföreningars verksamhetsområde – Fredsberg, Moholm och Töreboda-Björkäng. Livet utmed kanalen har på olika sätt alltid påverkat våra bygder. Före 1970-talet var det fraktrafik och de tre passagerarbåtarna med mestadels ”Amerikaturister” som trafikerade sträckan Stockholm – Göteborg. Numera är kanalen en stor turistattraktion för både båt- och cykelturism. Hela kanalsträckan besöks årligen av 3 miljoner besökare.

Älgårås Hembygdsförenings verksamhetsområde har varit skogsområdet Fägre Mo med stora tallar, vilka har levererat virket till slussportarna och förr till master på segelskutor.

Med anledning av att Göta kanals västgötadel i år firar 200 års-jubileum uppkom idén att vi fyra hembygdsföreningar i kommunen skulle göra en gemensam utställning. Vi hade inte haft möjlighet och ork att

göra egna utställningar, lokalen blev bestämd till Töreboda-Björkängs magasin i Töreboda där många turister passerar.

Göran J och Göran K diskuterar vilka kort som ska sättas upp.

Kanalen genom vår kommun. Vi har målat, tagit foton och skrivit texter till.

I Fredsberg fick friskolan med 100 elever därför möjlighet att låna ”golvytan” i föreningens magasin i Hajstorp för att göra en egen jubileumsutställning. Tanken var att barnen om 50 år ska komma ihåg att vi var alla med om och bidrog till jubileet.

Arbetet har skett i studiecirkelform genom Studieförbundet Vuxenskolan med hjälp av Törebodas kultursamordnare Birgitta Leijon och med stöd av Elisabeth Göthberg, Mariestad. Under våren och fram till invigningen den 6 juli har vi träffats nästan varje vecka. Det har funnits många idéer, tankar och viljor, men vi har ändå kunnat enas om den bästa lösningen. Utställningen är öppen två dagar per vecka. Den bemannas efter ett schema, men detta har dock varit svårare att ordna.

Samarbetet har medfört att vi har lärt känna varandra och att vi i framtiden kan fortsätta med samarbete på olika sätt samt stödja varandra i olika sammanhang.

*Text och foto: Ulla Henningsson
Fredsbergs Hembygdsförening*

”Arbetet har skett i studiecirkelform genom Studieförbundet vuxenskolan med hjälp av Törebodas kultursamordnare Birgitta Leijon och med stöd av Elisabeth Göthberg, Mariestad.”

Älgårås Hbf: Bo Rosborg, Stellan Ek och Björn Lagerqvist. I bakgrunden information på träplankor från Fägre Mo om leveransen av virke till slussportar.

Birgitta Leijon håller vatten i ”Barnens kanal” som det skedde 1810 när vattnet från sjön Viken kunde släppas fram ända till Hajstorp.

”Samarbetet har medfört att vi har lärt känna varandra och att vi i framtiden kan fortsätta med samarbete på olika sätt samt stödja varandra i olika sammanhang.”

Tage Brolin fick Årets byggnads- vårdspris

Tage Brolin, Främmestad.

Vid årsstämman i Bollebygd den 14 maj 2022 erhöll Tage Brolin, Främmestad, Årets Byggnadsvårdspris. I sin ansökan till Västergötlands Hembygdsförbunds Byggnadsvårdskommitté, skriver Peter Backenfall följande:

”Denna nominering avser en person som betytt mycket för byggnadsvård i länet, Tage Brolin. Tage har bl a som entreprenör renoverat ett drygt 100-tal kyrkor och visat prov på såväl pietet som yrkeskunnande. I sina många byggföretag vårdar han sitt byggnadsbestånd på ett klokt sätt och arbetar aktivt med återbruk av material. Han har i kraft av hembygdsföreningen gett otaliga föreningar och människor i många olika sammanhang råd om hur man ska ta hand om hus av varjehanda slag och själv medverkat i vissa åtgärder. Tage har genom sitt agerande och generösa läggning medverkat till spridande av god byggnadsvårdstradition i breda lager, vilket förtjänar ett erkännande i form av VHBF:s utmärkelse för byggnadsvård.”

I Västgötabygden nr 5 2018 skriver Hans Menzing en artikel, rubricerad: **Kunnig invandrare ordnade kyrkbygget.** Denne invandrare var murmästaren Adam Pickel, som kom från Thüringen i Tyskland på 1700-talet.

”1770 hade han fått uppdraget att utvidga kyrkan på plats, men det drog ut på tiden och 1775 kunde mästern Adam ge det trista beskedet att grunden till gamla kyrkan var alldeles för dålig, och någon utvidgning på plats var inte att tänka på. Så det blir en ny kyrka på ny plats. Och Adam Pickel svarade inte bara för ledningen av arbetet, han verkar ha klarat av ritningarna också.

Det är byggmästare Tage Brolin som skriver om kollegan Adam Pickel i senaste numret av hembygdstidningen, Främmestad – vår hembygd. Eftersom Brolin själv har stor kunskap om kyrkbyggen finns här mycket intressant att läsa både från Främmestad och från kyrkbyggen i grannsocknarna.”

Ett utdrag ur artikeln i nr 5 av Västgötabygden 2018, skriven av Hans Menzing.

En längre intervju med Tage är planerad

Tage Brolin har själv renoverat drygt ett 100-tal kyrkor, som Peter Backenfall skriver i sin nominering.

För ett kommande nummer ska vi intervjua Tage Brolin för en längre artikel i Västgötabygden om hans entreprenörskap.

Tage är ordförande i Främmestads Hembygdsförening. Han har under många år varit ledamot i Västergötlands Hembygdsförbund, men han avgick vid årsstämman 2021. Han ingår även i vår redaktionskommitté sedan flera år.

Text och foto: Monika Moberg Kilefors

Läs Västgötabygden!

Motiveringar till Årets Hembygdsbok och Årets Hembygdsskrift

Som utlovats i Västgötabygden nr 3 2022 presenteras här nedan motiveringarna.

Årets Hembygdsbok 2022

Västergötlands Hembygdsförbund

Till Årets Hembygdsbok år 2022 har Västergötlands Hembygdsförbund utsett **Sjötofta sockenbok**, utgiven av Sjötofta Hembygdsförening. Det är en gedigen sockenbok på nära 600 sidor med tonvikt på senare tiders historia.

Bygdens tidigare historia är väl dokumenterad även genom före biskopen och sjötoftabon Bengt Wadensjö, som i inledningskapitlet redovisar nya teorier om fornminnen och kultförbund och bygdens stora betydelse under medeltiden, då många av rikets adelsätter uppstod här. Rika lövskogar med ollonsvin bidrog till att stora gårdar med mäktiga män uppstod.

Boken om Sjötofta har sin utgångspunkt i senare tid. Bakom tillkomsten står en grupp bestående av Ingvar Bergman, Rickie Andersson, Inga-Lill Bodin, Christina Andersson och Åsgerd Bergman. År 1951 utkom den första sockenboken, och den nya boken omfattar tiden från 1951 till 2020. Boken är indelad i två delar, där den första omfattar allmänna förhållanden som natur, kyrka, skola, företag och föreningsliv. Den andra delen är en kartläggning av fastigheter och gårdar och deras ägare under senare tid. Vidare ger man en översikt över utvecklingen inom lantbruk, skogsbruk och samhälle.

Boken omfattar 584 sidor, och olika personer ger olika infallsvinklar. Det är prästfrun som kom hit från Stockholm, den erfarna jägaren som beskriver bygdens stora begivenhet älgjakten, fiberföreningens ordförande samt Arne i Fagerås som planterat miljoner påskliljor och tar emot minst 6 000 besökare varje säsong. Socken har i dag 340 invånare. Den är skogrik och har inte mindre än 58 sjöar.

Sedan 1950-talet har en stor förändring skett. Från att ha varit en serviceort med många affärer, post, bank och bibliotek och tjugofyra föreningar har bygden mist mycket service. Idag finns bara åtta föreningar kvar. Av fastighetsbeskrivningarna framgår, att många gårdar upphört som egna enheter. Manbyggnaderna har avstyckats och arealerna har lagts samman. Flera gårdar var släktgårdar, och de ägs ibland fortfarande av ättlingar som bor på andra håll.

En eloge till Sjötofta Hembygdsförening för en gedigen dokumentation av hembygden!

Ann-Britt Boman

Årets Hembygdsskrift 2022

Västergötlands Hembygdsförbund

Västergötlands Hembygdsförbund utser **Gärdhemsbygden 2022** till Årets Hembygdsskrift. Som motivering vill vi anföra följande.

Under många år har Gärdhems Hembygdsförening sedan år 2005 gett ut tidskriften Gärdhemsbygden. Den har färdigställts till årets julmarknad i november och börjat säljas då. Den har blivit en naturlig del av verksamheten och infogats i hembygdsarbetet.

Flera medarbetare finns med och har olika aspekter på bygden, men redaktionskommittén består av Jan Gerd, Lennart Johansson och Alvar Löfskog.

Årets Gärdhemsbygden innehåller berättelser, beskrivningar och bilder av varierande slag och från olika tider. Den inleds med en beskrivning av Gärdhems socken av Jan Gerd. Socken är en tusenårig administrativ enhet från kristendomens första tid och förtjänar att uppmärksammas. Förhållandena har ändrats. Gärdhem var en gränstrakt mot Norge på andra sidan Göta älv, och vid älven, vid Stranna, växte staden Trollhättan fram. Vidare berättas om Gärdhems prästgård Råglanda med anor från 1600-talet och om begravningsplatsen på Håjum och begravnings seder i början av 1900-talet med likvagnar och prestaverande. Ett begravningsfölje fick aldrig brytas, och människor tog av sig hatten eller mössan, när foljet passerade.

Gripande är berättelsen om de fem syskonen i Hansgården, som på några dagar alla dog i sjukdomen "halsmögel", sannolikt difteri. Mamman hade nyss blivit änka med tio barn och ett elfte på väg. Men livet gick vidare. Hennes kyrkschal gick vidare i arv i tre generationer men har nu hamnat på museum tillsammans med familjeberättelsen.

I övrigt kan vi bland annat läsa om Velandas säteri, kanalplaner genom Gärdhem, skalden John A Ekström och Hunnebergs scoutkår.

Genom Gärdhemsbygden vill Gärdhems Hembygdsförening dokumentera och beskriva bygden, personerna och livet i Gärdhem igår och idag. Det har man lyckats med!

Ann-Britt Boman

Vi minns Gunnar Arnborg

”Inom mig har jag en lekstuga en boplats med bostadsrätt för ord och tankar...”

Så inleder Gunnar Arnborg sitt sista verk, kallat Långdansen. Denna lilla diktbok kan sägas bilda ett slags ram för den nyligen avlidne Gunnar Arnborgs författarskap, hans bostadsrätt för ord och tankar.

Gunnar Arnborg författare, folkhögskolelärare, folkbildare och hedersdoktor, född i Falköping 1926 och avliden i Gråbo den 29 maj 2022 vid fyllda 95 år.

Arnborgs mest kända verk är Mulens marker. När den kom ut 1987 gav denna bok en helt ny insyn i landsbygdens förändringsprocess. Det faktum att odlingslandskapet snart bara fanns i människors minne gjorde att boken blev en succé. När SVT:s program Röda rummet lät tittarna rösta om 1900-talets mest betydelsefulla böcker kom Mulens marker bland de hundra främsta. Omslagsfotot till Mulens marker är från odlingslandskapet vid Boråsen i Långared. Fotot är taget år 1985, och på bilden betar korna fridfullt i det öppna landskapet. Det unika med detta foto, liksom hela boken, är att odlingslandskapet beskrivs i ord och bild medan det ännu fanns kvar! Däri ligger ett värde som aldrig kommer att kunna efterliknas.

Intervjuer med de äldre

Arnborg insåg tidigt, att de äldre som kände till bygdehistorierna höll på att tyna bort och att förlusten skulle bli all den kunskap de besatt. Därför, vilket han personligen talade om för mig nu på ålderns höst, gjorde han många intervjuer med de äldre. Minst femtio personer har intervjuats för Mulens marker! En av dem som intervjuades, om än i liten omfattning, var min far som fick möjlighet att berätta hur våra kor om hösten drogs till skogarna, för att äta svamp! Korna älskade svamp, och det märkliga var att de aldrig åt en giftig svamp utan kände skillnad på ätliga och oätliga svampar. Arnborg fångade upp min fars ord och lät dem få en plats i Mulens marker, liksom han lät många äldre komma till tals, medan de ännu levde.

Gunnar Arnborg har fått många utmärkelser för sitt omfattande arbete, bl a av Kungl. Skogs- och Lantbruksskolekademien ”för hans livsgärning att i böcker, föreläsningar och annat synliggöra det svenska kulturlandskapet och dess värden i en föränderlig värld.”

”Gunnars inspelade samtal med människor, främst runt omkring i Västergötland...”

Johan Lindgren (Acklinga-smén) född 1899, som varken fick skaffa häst eller oxen som dragdjur för sin far – det var för dyrt – men då valde att köra in korna i stället.

Thyra Andersson, född 1901...

Thyra klagade aldrig på den långa vägen hon fick gå tidig morgon och sen kväll mellan hemmet och potatisåker där hon var daghjälp: 'En blev inte trötter då, det var skamligt å bli trötter,' säger hon på en av inspelningarna inför boken Folk och potatis...

Röster från en tid som berättar en del av vår historia. De berättar om enen, om stenmurarna, om hagarna, om potatisen, om djuren, om kvarnarna... i arkivets samlingar finns rösterna från Gunnars inspelningar...”

Citerade utdrag från text av Lina Midholm, som skrev sin magisterexamen i etnologi, grundad på Arnborgs livsverk. Hans livsverk innefattar många ovärderliga intervjuer med äldre människor, en kunskapsbank utan motstycke.

Arnborgs böcker

Personligen har Gunnar Arnborgs böcker följt mig genom åren, dels för de tilltalande uppläggen, dels främst för igenkänningsfaktorn. Titlar som Folk och potatis där omslagsfotot är skäppekorgen, full av potatis. Visst hade vi en skäppekorg för potatisen. Farmors stoppelåda, min farmor hade förstås stoppelådan framme om kvällarna. Och, de svartvita bilderna i boken förevisar Arnborgs egna minnen från uppväxtåren och talar från en som var med i ett samspel, som förhöjer läsvärdet.

Mulens marker, där skällkon och betesmarkerna finns representerade, kunde lika gärna ha varit där våra kor en gång betade. Alla dessa verk, av min favoritförfattare, kommer att finnas kvar långt efter hans bortgång.

Anmärkning: Tore Hagman och Åke Carlsson, som var medförfattare till Mulens marker, har tjugofem år senare utkommit med en unik uppföljning – Åter till Mulens marker – som i bild dokumenterar förändringen i samma landskap – vilken de 25 år tidigare var med och fotograferade.

*Inga Emanuelsson
Nygård, Lilla Edet*

Sjöfarten på Vättern under 100 år

Den 20 maj samlades i Brandstorp ett 50-tal förväntansfulla personer för att få ta del av Janne Göthbergs kåseri om sjöfarten på Vättern. Förväntningarna var höga och de infriades till fullo!

Janne har både breda och djupa kunskaper om denna verksamhet. Den gyllene epoken för sjöfart på Vättern varade från 1860-talet och ca 100 år framåt. Vi fick följa med på en intressant tidsresa!

Sjöfarten har varit mycket viktig i Brandstorp och södra delen av socknen, där många av skutskepparna bodde, kallades ofta skepparstan. Janne berättade om sin släkt och deras gärning som skeppare med start hos sin farfars och avslut med sin egen tid på faderns skuta. Starten skedde med segelbåten Tor som lastade ca åtta ton. Familjens sista skuta Germania var självklart motordriven och lastade över 180 ton. Lasten ut bestod av timmer bland annat sk propps som användes som stötar i gruvor. Lasten hem var ofta järnskrot eller tackjärn till gjuterierna bland annat i Huskvarna. Allt eftersom tiden gick ökade storleken på båtarna och lasten bestod oftast av gjutsand från Baskarp. Från början skedde lastningen för hand. Sanden kärrades ut på bryggan, lastades med skyffel i en flatbottnad eka, roddes ut till skutan och skyfflades ner i lastrummet. Och så omvänt

Avlastning av asptimmer till tändsticksfabriken i Jönköping. Foto: Gustaf Andersson.

Sandeka vid Baskarps brygga. Äldre foto. Fotograf: Okänd.

Berättaren i sitt rätta element. Foto: Eberhardt Markwort

när urlastningen skedde. Det blev många skyffeltag för varje last!

Med tiden moderniserades hanteringen och mot slutet av epoken skedde allt med maskindrivna skopor.

Till Östersjön via Göta kanal

Hemmahamnen var i södra Brandstorp, men färden gick oftast ut mot Östersjön via Göta kanal. Man seglade ofta vidare norrut, ibland så långt som till Luleå. Seglatserna söderöver kunde gå till Danmark och Tyskland.

Det gick inte så bra att segla i kanalen utan där fick man dra skutorna för hand. Det gällde också att skynda sig på hösten så att man hann in i kanalen innan den stängde för säsongen. Janne berättade om hur hans farfar hade seglat med potatis till Stockholm och kom för sent. Han hade dessutom sin svärmor med sig. De hade ingen annan möjlighet än att gå den långa vägen hem. Det var säkert ingen nöjespromenad på leriga vägar om senhösten!

Tänk vilken lättnad det var när skutorna försågs med motorer!

Ett par timmar går fort när man får vara med om något intressant! Kaffe och smörgås i halvtid smakade gott och alla väntade ivrigt på att få ta del av slutklämmen av kåseriet.

Varma applåder och ett litet synligt tack till berättaren avslutade det hela.

Efter dragning av lotteriet kunde alla, även de som inte vann, gå hem glada och med många nya kunskaper om en viktig epok i Brandstorps historia.

*Katarina Carlsson
Brandstorps Hembygdsförening*

Ljungsarp Friluftsgudstjänst i sommarvärme

Friluftsgudstjänst vid Björstorp, hembygdsgård i Ljungsarp.

Hembygdsgården Björstorp

På midsommardagen hälsade Ljungsarps Hembygdsförening välkommen till friluftsgudstjänst vid hembygdsgården. Ca 30 personer samlades i högsommarvärmen för att lyssna till Ingvar Häggander, tjänstgörande präst från Sätilla.

Han inledde sin predikan, som utgick från Apg 17, med att förknippa aposteln Paulus med semester. Då fick vi alla tänka till lite, men orsaken var att Paulus reste på sina missionsresor till de orter som vi svenskar gärna besöker på semestern. Predikan fortsatte med, Gud är skaparen. Vidare, Gud är frälsaren, hela världens frälsare och Gud är nära. Vi människor uppskattar att vara i naturen, där Gud inte är långt borta från någon enda av oss.

Med sång och musik medverkade Susanne Hirell. Hon sjöng bland annat I midsommartid av Py Bäckman. Gudstjänsten avslutades med att Susanne spelade ledmotivet till Änglagård. Därefter bjöd föreningen på kyrkkaffe och inbjöd till öppet hus på onsdagseftermiddagarna i juli.

*Ulla Andersson
Ljungsarps Hembygdsförening*

Invigning av lada i Risveden

Lördagen den 18 juni var det invigning av ladan i Sandhult, Risveden. På bilden från vänster till höger står Henry Aronsson, Agne Johansson och Ulf Arnell. Den senare delade ut diplom till Henry och Agne för deras arbete med golvläggning, panel och logportar på ladan. Ahlnings Bygg gjorde grundarbetet.

Länstyrelsen gav bidrag som gjorde det möjligt att renovera ladan till hur den såg ut i mitten av 1800-talet. Lillemor Skoglund Andersson klippte bandet på invigningsdagen. Jenny Gustafsson, riksspelman, och Pers Nils Toft spelade och underhöll med gamla sånger från Risvedentrakten samt ny egenproducerad musik. Fantastisk musikupplevelse i vacker miljö. Närmare ett 50-tal personer närvarade vid invigningen som avslutades med gemenskap runt kaffeborden.

*Barbro Svensson
vice ordförande i
Långareds Hembygdsförening*

Utdelning av förtjänstdiplom. Från vänster Henry Aronsson och Agne Johansson. Utdelaren Ulf Arnell, Västergötlands Hembygdsförbund, står till höger.

***De som, dem som och dom som
– Dem som är grammatiskt helt rätt,
men numera skriver de flesta de som,
även godkänt av språkvårdare.
Dom som är talspråk.***

Dåtid och framtid – naturvandring längs Viskan

Dåtid och framtid vid årets naturvandring längs Viskan och dess utlopp från sjön Tolken.

Torp - och kvarnkommittén inom hembygdsgården anordnar varje vår en vandring kring bl a äldre boplatser inom Södra Ving. Utgångspunkt är boken **Ödetorp i Södra Ving** och den utmärkning som gjorts i naturen av de 185 inventerade platserna. Torpboken har senare också kompletterats med platser för **Ödekvarnar med mera längs ån Viskan**.

Vandringens syfte var att lyfta fram de bosättningar och verksamheter som under tidernas lopp ägt rum längs Viskan från dess utlopp från sjön Tolken till sjön Mogden vid Hökerum. Årets vandring berörde endast ett kortare avsnitt av detta för bygden historiskt betydelsefulla kulturarv.

Vid vandringen berördes också bygdens framtid genom att intressant information lämnades från Intressegruppen för bevarande av Tolken vatten. Gruppens arbete föranleds av att Borås stad hos Mark- och Miljöödomstolen ansökt om tillstånd till uttag av dricksvatten från sjön Tolken.

Kvarnplatser

Till årets vandring, torsdagskvällen den 19 maj, deltog ca 55 mycket engagerade personer. Vandringen startade vid hembygdsgården Bogastugan, och vi stannade vid platsen för Geterlyckan/”Anders-Petteras stuva”, nr 47 i torpboken. Vi gick vidare över dammfästet för Tolken och utmed den ursprungliga åfåran på en nyröjd stig till

Bilder från årets naturvandring längs Viskan. Foto: Ingrid Öhlund.

Tolkabro kvarn (kvarnplats nr 1). Rester av övergivna kvarnstenar finns kvar. Vi kompletterade platsen med att redovisa hur skvaltkvarnar fungerar och utdrag från

Domböcker från 1700-talet. Därefter passerade vi en plats för åhlfiske (kvarnfiske nr 2). Nästa kvarnplats var Broqvarn (kvarnplats nr 3) där även platsen för kvarnstugan, nr 46 i torpboken, besöktes. Vi återvände mot Bogastugan och fick intressant information om människor som bott i stugor som vi passerade.

Vandringen avslutades vid den gamla utedansbanan vid Tolkabro. Endast rester av betongplintar för anläggningen återfinns idag. Kändisar som Snoddas har uppträtt på platsen. Dansbanan drevs av Södra Vings Skytteförening och var igång från början av 1920-talet till de första åren av 1960-talet.

I behagligt väder avslutades kvällen med medtaget kaffe vid Bogastugan.

Stort tack till alla som deltog och delade med sig av intressant information.

*Nedtecknat av Ingrid Öhlund
Södra Vings Hembygdsgården*

Västergötlands Hembygdsgården och Sveriges Hembygdsgården samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan vid kurser och konferenser.

Varje enskild hembygdsgården avgör själv vilket studieförbundet man vill samarbeta med.

Med stöd från

HembygdVäst stöds ekonomiskt av Västra Götalandsregionens kulturnämnd. Ett stöd som vi är mycket tacksamma för. Tack vare det stödet kan vi erbjuda våra föreningar en omfattande och kvalitetsmässigt bra verksamhet.

Bonde-Nöden i Sjuhärad

Under tiden den 20 maj till den 1 augusti år 1930 for Ludvig Nordström tillsammans med sin chaufför, och med reportageblocket i handen, per bil genom Sverige. Han reste på uppdrag av bl a Hushållnings-sällskapen i riket. Om sina erfarenheter från färden berättade Nordström i boken *Bonde-Nöden* (1931).

I sitt välkända reportage Lort-Sverige (1938) formulerade Ludvig "Lubbe" Nordström kategoriskt sitt intryck av Västergötland: "Gud vet om inte Västsverige var det värsta på hela resan", skrev han.

Ja, i fråga om bostadsstandarden på landsbygden. Expeditionen åtta år tidigare handlade om jordbrukarnas ekonomiska villkor. 1930 uppgick Sveriges befolkning till sex miljoner; fördelningen mellan jord- och skogsbruk med boskapskötsel och andra näringar var då 2½ – 3½. Lubbe intervjuade under sin turné genom Sverige svin-karlar, hästhandlare, äppelodlare, fröbönder, potatisodlare, hönsuppfödare med flera. Älvsborgs län hade under denna tid procentuellt det högsta antalet småbrukare i riket, konstaterar han. Det var denna grupp han kom att möta.

"Från Borås bar det nu i väg upp mot den tysta Sjuhäradsbygden." Man besökte en konfektfabrik utanför Borås och chefen där kom att bli Lubbes ciceron i fortsättningen.

Lubbe lyssnar med intresse, och antecknar allt det han får höra om "blandbruket", de bisysslor – främst sömnad – som vid sidan om jordbruket var nödvändiga försörjningskällor i bygderna.

– I hela Sjuhäradsbygden, sa Lubbes guide, »sy» praktiskt taget varje småbonde- och torparefamilj, både män och kvinnor, gubbarna pressa sedan och barnen hjälpa till med att sy i knappar och dylikt.

– Hur sy alla dessa? frågade Lubbe.

– Mest med Singersymaskin, som de trampa själva, ty de ha icke tillgång till elektrisk kraft.

Min mammas gamla "Singer" står kvar hemma i ladan. Jenny och hennes bror Hilding sydde under just den här tiden västar för AB Bröderna Larsson (grundat 1925) i Borås. Mamma Jenny var då i övre tonåren, hennes bror lite äldre. Efter att ha hört berättas om hemsömnad kan jag föreställa mig ungefär hur det gick till: I början på veckan snörade Jenny och Hilding upp packarna med redan tillklippta tygstycken som de fått med bud från stan. Tygerna skulle sys till herrvästar och skickas till företaget varje fredag.

Lubbe fick av sin guide en historisk genomgång av bygdens textilindustri och förläggarverksamhet, alltifrån Sven Erikson i Rydboholm och J A Pettersson & C:o i

Målsryd på 1800-talet, fram till det aktuella läget 1930, då syfabriker låg spridda i bygden; Toarp, Ljushult, Dannike

– Kan man icke säga, frågade Lubbe sin ciceron då de fortsatte i denna konfektfabriksbygd, att utan syarbetet här skulle de inte klara sig.

– Jo, precis, svarade han. Jorden i dessa trakter är nämligen så mager.

– Vad karakteriserar i stort sett *jordbruket* i dessa bygder, då?

– Jo, först och främst skulle jag vilja peka på den obetvingsliga lust, som folket har för koaffärer på alla marknader, sa Lubbes guide. En hel del har faktiskt som yrke att bara köpa upp kor och gå från marknad till marknad. Kohandel.

Jenny och Hilding bodde 1930 kvar i föräldrahemmet Källenas, ett typiskt småjordbruk i Kinnarumma. Tre kor och fyra svin fanns i lagården och ett 40-tal hönor i höns-huset. Ägg- och smörförsäljning var andra sidoinkomster. På några av åkrarna odlades havre som foder åt hönsen. Längre tillbaka satt männen på gården och banspånjalusier för att få kontanter till "socker, salt, snus och kaffe".

I Ludvig Nordströms reportage nämns förutom den helt dominerande sömnadsverksamheten, andra bisysslor som snickeriverksamhet i Bollebygd och tillverkning av bleckslageriartiklar i Ljungsarp och Mossebo.

Brytningstid

Chauffören råkade ut för en dikeskörning under färden. En bonde med häst och flakvagn vägrade att släppa förbi Lubbes automobil. Alla uppskattade inte motorfordon i denna brytningstid mellan gammalt och nytt.

Kanske var det med bilincidenten i färskt minne som Ludvig Nordström avslutade sitt reportage från Sjuhäradsbygden med följande ord:

"Icke utan lättnad i sinnet kommo vi så från detta dystra högländ ner till den leende, soliga Viskadalen, som med sina blåförtönade bergshöjder på sidan om dalen liknade ett stycke av Ångermanälvens ådal."

Lubbe längtar hem.

Isabella Josefsson, Kinnarumma

Källor:

Ludvig Nordström, *Bonde-Nöden*, 1931, s. 188-193
Svenska gods och gårdar. Del 46. Västergötland – Älvsborgs län, (1941).

Gunnel Flisbäck, Källenas, Kinnarumma.

Hönsatorpet i Österäng

I Västgötabygden nr 3 i en artikel, rubricerad **Den förstenade grodan**, av Lars-Åke Paulsson, finns en bild på ett rött torp vid Österäng.

Carina Ljungkvist, Forshem-Fullösa Hembygdsförening, hörde av sig med anledning av den fina bilden på Hönsatorpet, och undrade om vi var intresserade av torpets historia som sammanställdes av Carina inför föreningens senaste årsskrift. Och det är vi givetvis mycket tacksamma för. Nedan följer Carinas text.

Hönsatorpet

När man närmar sig Österäng från Forshemshället ligger två ryggåstugor på höger sida och stugan närmast Österäng, är Hönsatorpet.

Hönsatorpet nämns i kyrkböckerna först 1798, men om man spårar boende i byggnaden bakåt, finns torpet redan 1791 och lydde då under Mickelstorp. Första boende i torpet var troligtvis Lars Eriksson med familj

Sista familjen som bodde i torpet var vävskedsmakaren Per Johannsson Holm från Lugnås, hans hustru nummer två ”Skrika-Kajsa” samt tre döttrar. Makarna klarade sig undan ett liv i armod genom att byta till sig diverse varor mot hembränt. På andra sidan vägen fanns Forsakällan där resande stannade till för att låta sina hästar dricka och då passade makarna på att byta

Hönsatorpet vid Österäng. Foto: Lars-Åke Paulsson, VB nr 3/22.

sitt brännvin mot andra varor. Med denna verksamhet slapp även paret att ligga det allmänna till last.

När Kajsa blev änka 1887 utökade hon kommersen med att även servera supar till kyrkofolket på söndagar. Efter några år varnades Kajsa för att fortsätta kommersen med hembränningen och vågade då inte annat än att sluta. Efter Kajsas död 1922 stod torpet tomt i många år, men 1957 bekostade ägaren Wilhelm Klingspor upprustningen av torpet.

Hönsatorpet sköttes sedan fram till 1977 av Forshem-Fullösa Hembygdsförening med skogvaktaren Einar Persson i spetsen. Det mesta av lösöret skänktes av Evert Gilbertsson i Fullösa.

Det var 1975 tal om att flytta de båda stugorna till Gästgivargården i Forshem på grund av stölder och skadegörelse. Det blev dock inget av med det, och under 80-talet vårdades Hönsatorpet av gårdsmästare Erland Jonsson med hustru från Råbäck.

Numera ägs och sköts torpet av ägarna till Brattelund.

*Carina Ljungkvist,
Forshem-Fullösa
Hembygdsförening*

Källor: Artiklar i Tidning för Skaraborgs län ur Kurt Broos samlingar samt Forshems husförhörböcker,

Ge gärna en gåva till Tengelandsfonden!

Har du problem att komma på en lämplig födelsedagsgåva till den som redan har allt eller funderar du på att skänka en gåva för att hedra minnet av en person som har gått bort? Utförlig information finns i VB nr 1 och 2 samt på VHBF:s hemsida.

Bankgiro eller swish

Tengelandsfonden har ett eget bankgiro 5760-9018 och swish 123 358 23 68 för minnesgåvor m m. Kontakta gärna vårt kansli för mer upplysningar.

Se kansliets adress, e-post och telefon på sidan 31.

Välkomna till Skrivardag i Vara

lördagen den 8 oktober 2022

Plats: Vara folkhögskola
Tid: Lördagen den 8 oktober kl. 10.00 – 15.15 ca

9.00–10.00 Servering av kaffe och fralla

10.00 Hur kan vi bevara våra berättelser för framtiden?
Frågor och diskussion.
*Jessica Bergström, Utvecklare, Förvaltningen för kulturutveckling
Prisma Västra Götaland*

12.00 – 13.15 Lunch, Vara folkhögskola.

13.15 Hur skriver, redigerar och ger vi ut skrifter och hembygdsböcker?
Ta gärna med egna alster!
Redaktionskommittén, Västgötabygden

14.15 Informations- och frågestund.
Västergötlands Hembygdsförbund, Studieförbundet Vuxenskolan

15.00 ca Eftermiddagskaffe, avslutning.
Redaktionskommittén, Västgötabygden

Anmälan till Studieförbundet Vuxenskolan, Västra Götaland i Uddevalla.

Tfn 0522-65 33 33 E-post: vregion@sv.se senast den 29 september.

Utförligt program och kostnad:

Se vår hemsida – <https://www.hembygd.se/vastergotland>

Du kan även kontakta: Monika Moberg Kilefors eller Ann-Britt Boman,
e-post och tfn: Se sidan 31, redaktionskommittén.

Välkomna till Vara den 8 oktober!

Nostalgi

– från 1966

Hylands hörna

1966 gavs en ABC-bok ut via Hylands hörna. Den är skriven av svenska folket med bilder av kända konstnärer och utgiven av Sveriges Radios förlag till förmån för leprasjuka barn över hela världen genom Radiohjälpen. Konstnärerna har skänkt sina illustrationer och textförfattarna sina verser till boken. Några av verserna är skrivna av personer i västra Sverige. Vi återger några av dem nedan.

Konstnärerna, som illustrerat bokens sidor från A till Ö i fyrfärg eller svart-vitt, är Olle Olsson Hagalund, Bror Marklund, Karl Axel Pehrson, Bror Hjorth, Gustav Rudberg, Lars Norrman, Lennart Rodhe och Martin Lamm, alla män. Hade boken getts ut idag så hade förhoppningsvis hälften av illustratörerna varit kvinnor, men ABC-boken är som redan nämnts utgiven för snart 60 år sedan.

Emancipationsdebatten upphör temporärt om natten.

Eva och Robert Karnéus, Trollhättan

Idrott är att hinna före till ett fånigt litet snöre.

Bo Ridderström, Askim

Lorten ödelägger stränder mens vi står och matar änder.

Martin Falk, Karlstad

Resebyrån ordnar till längre ledigt än man vill.

Inez Wikström, Göteborg

Transistorer i naturen skrämmer bort de arma djuren.

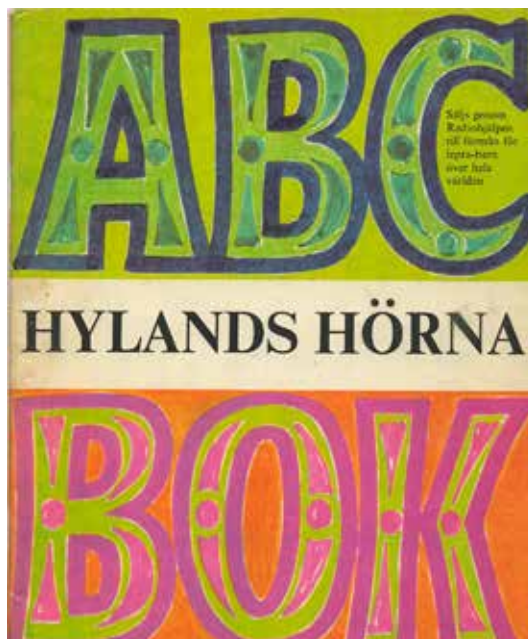
Bertil Liljequist, Halmstad

Vänlig vecka fort förgår bättre vore Vänligt år.

Richard Andersson, Timmele

Övertid är fritids-sjä för att tid till fritid få.

Sign "Ajö Ajö"

ABC – svenska folket skrev till bilder av kända konstnärer, vilka skänkte sina illustrationer och textförfattarna sina verser till förmån för lepra-barn över hela världen. ABC-boken, tryckt 1966, såldes genom Radiohjälpen.

Vänliga veckan och annat

Om illustratörerna till ABC-boken enbart var män, så var något mindre än hälften av "svenska folket i boken", dvs textförfattarna, kvinnor.

"Lorten" vid stränderna var stor för 60 år sedan, men idag är det etter värre, speciellt all plast som sprider oreda i våra hav och vattenleder.

Hur många ungdomar idag känner till transistorapparaten? Förr var den lilla behändiga radion tonåringens följeslagare, till mångas gissel.

Richard i Timmele har ett mycket bra förslag. Ett vänligt år. Vänliga veckan är en svensk tradition sedan år 1946, att under en vecka visa vänlighet mot sin omvärld. Upprinnelsen till begreppet Vänliga veckan härstammar från en trafikräknare, som år 1946 berättade att under hans pass såg han 12 människor som log, 15 som såg nöjda ut, medan däremot drygt 8 500 såg ut som de var på väg till en begravning.

Detta föranledde Läkarmissionens grundare Harry Lindquist att instifta en årligt återkommande "Vänliga veckan", senare med understöd av idrottsledaren Ernst Killander (källa: Wikipedia).

Covid-19, vem visste 1966 vad det kunde vara? Tack vare en pandemi under 2020-talet kan övertidsarbete skötas framför datorn i hemmet istället för på en arbetsplats, dit man måste förflytta sig med någon form av fortskaffningsmedel.

Monika Moberg Kilefors

Karin Breman, varolabo sedan födseln, och Ingegerd Karlsson, syster till Gunnar Thorsén, beundrar den tavla som Gunnar skapade av gamla målarslappar. Tavlan hänger nu i Lillegården, Varola. Foto: Monika Moberg Kilefors.

Gunnar i Varola målade en tavla

”Gunnar Thorsén, målare, musiker, instrumentmakare. Ett tekniskt geni. Han tillverkade bland annat ett självspelande dragspel (kanske unikt i världen).

Vi intygar härmed att tavlan är en äkta Gunnar Thorsén.”

*Ingegerd Karlsson, syster;
och Karin Breman, sysling.*

Gunnar Thorsén, (1934–2011), Varola, vid sitt självspelande dragspel (Billingsbygden 2003).
Foto: Monica Svensson.

Tavlan överlämnad till Varola-Vretens Hembygdsförening

Texten ovan finns handskriven på akvarellpapper och medföljer tavlan, vilken i juni 2022 har överlämnats till Varola-Vretens Hembygdsförening. Tavlan hänger nu i Lillegården, hembygdsföreningens hemvist, alldeles i närheten av Varola kyrka.

Gunnar Thorsén målade en enda tavla i sitt liv – ovan nämnda – med målarslappar som blivit över vid utfört hantverk med penseln.

Mångsysslare

Som vi förstår av texten, som undertecknats av Ingegerd och Karin, var Gunnar en mångsysslare. I Billingsbygden 2003 finns en artikel om trivselpunkterna i Varola – Barnmorskestugan och Lillegården. I Billingsbygden finns även medhjälparen Gunnar, poserande vid sitt självspelande dragspel.

I Barnmorskestugan och Lillegården i Varola anordnas sedan många år en julmarknad.

Monika Moberg Kilefors

Årsmöte i Gösslunda

Gösslunda Hembygdsförening har haft årsmöte i Kafekvarnen. Ordföranden Martin Stenholm öppnade mötet. Ett ljus tändes och det hölls en tyst minut för under året bortgångna medlemmar.

Därefter sedvanliga mötesförhandlingar. Martin Stenholm omvaldes till ordförande och styrelsen i övrigt blev oförändrad. Det såldes lotter och serverades kaffe med gott kaffebröd.

Tyvärr har även år 2021 påverkats av coronapandemin. Det har varit färre uthyrningar och föreningen har bara haft ett fåtal aktiviteter.

Föreningen skötte kaffeserveringen, då det var fri-luftsgudstjänst vid kvarnen.

Den 13 december var det grötfest med luciatåg. Då såldes det även lotter med av ”hyresgästerna” Vilda violer skänkta vinster. Dessa damer har haft julmarknad i kvarnen under ett par veckor.

*Margareta Folkesson
Gösslunda Hembygdsförening*

Vägförklaring

- I början är livet som en motorväg
... asfalten förblindar dig,
sa Rödbroka till lille Golf.
- Först rusar du framåt i tvåhundra
kilometers hastighet
livet flimrar förbi
likt en tevebild
- men när rosten
börjar komma och batterierna
måste laddas om ...
- först då blir du varse
maskrosorna vid vägkanten och
kostigen framför dig ...

Monika Moberg Kilefors

Ljungsarps Hbf och Ljungsarp-Ölsremma LRF har träffats för att bygga fågelholkar.

Byggde fågelholkar i Långelycke

Ljungsarps Hembygdsförening och Ljungsarp-Ölsremma LRF träffades i Långelycke, för att bygga fågelholkar. Det var ett glatt och flitigt gäng som tillverkade drygt ett 80-tal, i olika storlekar, passande till bland annat starar, flugsnappare och andra småfåglar. Utöver det sponsrade materialet stod Oskar Högborgs Stiftelse för den återstående kostnaden, vilket stämmer väl överens med donatorns önskan. Efter en stunds arbete blev en liten paus, då det serverades korb, bröd, kaffe och kaka. En trevlig samvaro som troligtvis blir en fortsättning nästa år.

*Laila Andersson
Ljungsarps Hembygdsförening*

Politiker varnar för påtända katter!

Tryckfelsnisse

En glädjespridare som vi vill minnas

Stina-Britt Björk, Trollhättan, (1954 – 2022)

Stina-Britt Björk, Trollhättan, har gått bort efter en tids sjukdom. En folkbildarlivsgärning har nått sitt slut, men eftervärmen, engagemanget och modet finns kvar. Stina-Britt hade en inbyggd folkbildarkompass som vi alla kunde guidas av i livets och arbetets motlut.

Hon började sin folkbildarbana som studieorganisatör i Studieförbundet Vuxenskolan Ale och Trollhättan 1974, fortsatte på Västsveriges distrikt som konsulent, kamrer och distriktsstudieledare. Hon blev distriktschef/regionchef när SV Västra Götaland bildades 1998 och verkade fram till pensionen 2019.

Förutom ett hängivet arbete som chef och ledare hade Stina-Britt oräkneliga utbildningar i styrelsearbete och cirkelledarskap. Med sin stora kompetens var hon en uppskattad och kunnig utbildare. Vid sidan av familjen och Vuxenskolan var kulturen och musiken en stor del av hennes liv, bland annat som jazzvokalist.

Ingrid Zackrisson (1952–2022), mångårig ledamot i Västergötlands Hembygdsförbund och sedan några år medlem i redaktionskommittén. I VB nr 4 2020 ingår en intervju med Ingrid i serien Profilen.

Stina-Britt var en helt vanlig, men en högst ovanlig person.
Hon såg människorna var hon än befann sig.
Hon spred alltid en lugn och behaglig stämning omkring sig.
Hon hälsade i hand på alla.
Hon lyssnade på alla.
Hon gav tid åt alla att få säga det de ville.
Hon pratade med alla.
Hon log mot alla.
Hon lockade fram det speciella hos alla.
Hon var en genuin folkbildare och medmänniska, full av humor och snar till skratt.
Saknaden är stor.

*Inga-Britt Karlbon
Kontorist, organisatör,
ordförande i SV Ale
samt projektledare för
SV:s folkbildningsprojekt i Kenya*

Vi minns Ingrid

När detta nummer av Västgötabygden ligger färdigt för att sändas till tryckeriet får vi ett sorgesamt besked av ordföranden i hembygdsförbundet att Ingrid Zackrisson, Tostared, mångårig ledamot i förbundsstyrelsen och sedan några år medlem i redaktionskommittén, har gått bort.

Ingrid var mycket intresserad av natur och växter, och hon skrev gärna om växter i naturen samt i sin egen och andras trädgårdar.

– Vi är många som har fått möjligheten att lära känna Ingrid under åren. Med en härlig energi och stort kunskande inom olika områden, var Ingrid alltid inspirerande att samarbeta och tala med. Det finns mycket gott att säga om Ingrid. Hon är och kommer att vara saknad, säger Lena Ramsberg, ordförande i hembygdsförbundet.

En längre minnesruna kommer att finnas med i nästa nr av Västgötabygden.

Monika Moberg Kilefors

Västgöta Gille i Strängnäs besökte Karlsborg och Hjo

Västgöta Gille i Strängnäs genomförde den 20 maj sin sedan två år planerade ”vårutflökt” till Karlsborg och Hjo. Med tidig start för 30 medlemmar och vänner smakade kaffe och smörgås gott när vi anlände till kaféet i gamla området i Karlsborgs fästning. Där möttes vi av guiden Sture Carlsson, som gav oss en intressant redogörelse för de olika byggnaderna i Karlsborg under en busstur, som avslutades med besök på museet. Där berättade vår förträfflige guide om fästningen och dess påverkan på vår svenska historia från 1800-talet fram till idag. Vi avslutade med besök i Garnisonskyrkan med sin fantastiska ljuskrona gjord av bl a bajonetter.

Därefter gick färden till Hjo för god lunchbuffé på Hotel Bellevue. Utanför museet möttes vi av två kvinnliga guider i vackra gammaldags kläder och hattar. Vi delade upp oss i två grupper, en guidades genom Hjos vackra gamla bebyggelse och den andra fick på Kulturhuset ta del av utställningen om Estrid Ericson, Svensk Tenns grundare, med uppväxt i Hjo och verksamhet i Stockholm. Vi fick en intressant guidning av en stor samling av Estrid Ericsons tennföremål och tyger med mera. Sedan var det dags för byte av grupperna. Nu var vi alla nöjda med vår resa och satte oss lugnt till rätta för bussfärd åter till Strängnäs.

Det visade sig att vi var flera som hade anknytning till Karlsborg, en indelt soldat i slutet av 1880-talet, tre värnpliktiga åren 1926, 1961 och 1965 samt vår egen färdledare med far som militär och själv född på fästningens lasarett.

*Kerstin Wester
Västgöta Gille Strängnäs*

Västgöta Gille i
Strängnäs besökte
bl a Karlsborg på
sin utflykt 2022.

VÄSTGÖTA BYGDEN

Redaktionskommitté

Ann-Britt Boman

Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033-26 19 21.
073-943 61 75. E-post: birgitta.fristad@telia.com

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3,
541 96 Varing, tel 070-842 04 53.

E-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen,
tel 073 -023 11 50. E-post bo.bjorklund@risveden.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmestad,
465 97 Nossebro, tel 070-32 81 333.

E-post: frammestad@tagebrolin.se

Sven-Åke Mökander, Markgatan 39, 441 51 Alingsås,
tel 070-672 31 56

E-post: svenake.mokander@gmail.com

Monika Moberg Kilefors, ansvarig utgivare, redaktör
070-642 56 70, Ekängsvägen 19, lgh 1104, 541 41 Skövde.

E-post: redvastgotab@gmail.com

eller blackhornet.monika.moberg@gmail.com

Skribenter, knutna till redaktionen

Hans Menzing, Skara, tel 0511-126 43.

E-post: hans.menzing@telia.com

Leif Brunnegård, Asklanda, tel 0322-66 11 43.

E-post: leif.brunnegard@gmail.com

Förbundsordförande: Lena Ramsberg

Fötene Östergården 1, 447 91 Vårgårda,
tel 0705-32 64 24.

E-post: lenahe.ekonomi@gmail.com

Vice förbundsordförande: Jan-Olof Berglund

Förbundssekreterare: Bengt-Göran Ferm

Sällgatan 19, 565 33 Mullsjö, 0702-67 59 75.

E-post: benke.ferm@gmail.com

Förbundskassör: Jan-Olof Berglund

Tel och adress: Se ovan under redaktionskommittén.

Kanslist: Eva Mann. Västergötlands Hembygds-

förbund, Box 82, 532 21 Skara, tel 0512-105 50

Besöksadress: Stadsträdgården, 532 31 Skara

bostad 070-313 65 60. E-postadress: kansli@vhbf.se

Bankgiro: 378-5383. Swish: 123 214 84 19.

Har Du en adressförändring, ring till Eva Mann,

tel 0512-105 50. Arbetstid: torsdagar 9-15.

Kansliets e-post: kansli@vhbf.

Har ni hört, sett eller läst ...

Gustaf Hansson på Mormons predikstol. Läs Erik Fristedts artikel om Mormons predikstol på sidan 6. Foto: Håkan Kumler.

Maria Almlöv i Garnisonsmuseet i Axvall. Slå upp sidan 12 för mer information. Foto: Rolf Larsson.

Tummen upp för Byaloppisen i Varola och Vreten. Christina Edberg och Monica Svensson i Varola-Vretens Hembygdsförening vid ett av marknadsborden i hembygdsgården Lillegården i Varola. För andra året i rad arrangerades Byaloppis på en rad ställen i området. Läs vidare på sidorna 10 och 11. Foto: Monika Moberg Kilefors.

Stampens kvarn i Alingsås, förklarad som byggnadsminne. Läs Simon Waerns artikel på sidan 5. Foto: VGR.